

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”

Препринт серії № UABS CP/2014/005

Лозовицький А.В.
студент групи МП-21 V курсу юридичного факультету

**ПУБЛІЧНІ ЗОБОВ’ЯЗАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ**

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
Юридичний факультет
Кафедра цивільно-правових дисциплін та банківського права

Пояснювальна записка
до дипломної роботи
освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”

на тему: ПУБЛІЧНІ ЗОБОВ’ЯЗАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ
УКРАЇНИ

Виконав: студент 6 курсу, групи МП-21
спеціальності 8.060101 “Правознавство”
Лозовицький А.В.

Керівник: к.ю.н., доц. Старинський М.В.
Рецензент: к.ю.н., доц. Афанасієв Р.В.

Суми – 2014 рік

Постановка проблеми. За останні роки в банківській системі та економіці України відбулися значні зміни. Фінансові та банківські кризи, які мають місце в той чи інший період розвитку держави, зумовлюють виникнення та розвиток нових функцій центральних банків, що змогли б ефективно та адекватно реагувати на такі кризові явища. Однак єдиною метою в усіх цих випадках є забезпечення добробуту населення. Визначивши, що це є об'єктом публічного зобов'язання центрального банку, потрібно проаналізувати підстави виникнення такого зобов'язання та його структуру. Останнє в подальшому може бути покладене в основу механізму відповідальності будь-якого державного органу за невиконання свого публічного зобов'язання.

Для забезпечення стабільності грошового обігу держава, як визначено Конституцією України, уповноважує Національний банк України на проведення відповідної політики. Проте періодичні економічні потрясіння свідчать про неналежне виконання Національним банком України свого основного завдання – забезпечення стабільності національної грошової одиниці, а також додаткових – досягнення та сприяння цінової стабільності, стабільності банківської системи. Таким чином задеклароване підвищення добробуту населення не виконується, свідченням чому є низький рівень соціальних індикаторів, а незадовільні економічні показники держави та банківського сектору зокрема підтверджуються їх низькими міжнародними рейтингами.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні постала необхідність у дослідженні зобов'язальних відносин, що виникають між суб'єктами публічної влади та громадянами, а також між державою та народом України. Це зумовлено в першу чергу відсутністю механізму відповідальності органів державної влади за невиконання покладених на них Конституцією України та законами завдань щодо забезпечення публічного інтересу та добробуту населення.

Наразі панівним є цивільно-правовий підхід до розуміння зобов'язальних правовідносин. На наше переконання інститут зобов'язань є комплексним інститутом, який регулюється різноманітними галузями права, зокрема це стосується цивільного, конституційного, адміністративного та інших його галузей.

Тому постала необхідність підвищення ефективності правового регулювання відносин зобов'язань, виявлення їх загальних закономірностей правового регулювання, що потенційно можливо тільки на міжгалузевій основі, тобто з урахуванням місця всіх галузей права одночасно для того чи іншого економічного явища.

При розумінні зобов'язання як міжгалузевого явища стає очевидною можливість його застосування з метою врегулювання зобов'язальних відносин, що виникають між державою та громадянами з приводу забезпечення суспільного інтересу та добробуту населення. Тож одним з значних кроків вперед правовому регулюванню державної системи може стати поява нового публічного комплексного правовідношення – публічно-правового зобов'язання.

Публічне зобов'язання НБУ щодо забезпечення стабільності національної грошової одиниці є запорукою розвитку фінансової системи, економічної безпеки, сталого розвитку країни та підвищення добробуту населення. Своє матеріальне вираження ці зобов'язання знаходять в банкнотах та монетах як публічних зобов'язаннях НБУ. Актуальність дослідження публічних зобов'язань Національного банку України зумовлена особливим суспільним значенням покладених на нього завдань, невиконання яких зумовлює негативні наслідки для реалізації грошово-кредитної політики та правового регулювання банківської системи. Сьогодні відсутні механізми прискання завідомо неефективного виконання НБУ своїх функцій, актуальна інформація поточних операцій є закритою навіть для Ради НБУ, уряду та Президента. Все це, як і принципи відповідальності НБУ за своїми зобов'язаннями, потребує нового підходу в законодавчому врегулюванні.

Ступінь розробленості теми. Найістотніший вплив на формування сучасної системи зобов'язального права України справило римське право, одним із досягнень якого, зокрема, стала класифікація зобов'язань. Представники позитивної школи права, а точніше приватноправової науки, серед яких: О.С. Іоффе, Ф. Савіньї, Г.Ф. Шершеневич, Л. Єннекцерус, А.С. Кравцов, І.Б. Новицький, Є.В. Пессек, Й. О. Покровський та ін., розробили чітку структуру зобов'язального права та створили обґрунтовану юридичну доктрину договірної зобов'язання, яка була панівною протягом тривалого часу.

Сучасними дослідниками зобов'язання як міжгалузевої категорії стали вітчизняні та російські науковці: В.В. Кулаков, Р.М. Майданник М.В. Кротов, Ж.В. Завальна, А.В. Красюков, Л. Щербакова, Л.В. Бойцова та ін.

Проте розкриття сутності публічного зобов'язання не представлялось можливим, якби науці не були відомі напрацювання представників школи природного права і теорії суспільного договору зокрема, серед яких: Жан Боден, Томас Гоббс, Джон Локк, Жан-Жак Руссо, Гуго Гроцій та Іммануїл Кант, Іоанн Альтузій та ін. Сучасними представниками публічного права, які теж досліджували зазначені категорії, а також поняття суспільного інтересу є

іноземні та вітчизняні науковці, зокрема: П. Херрінг, К. Менгер, О. Майер, С.О. Борисевич, Ю. Тихомиров, І.П. Андрушко, І.М. Жаровська та ін.

Питанню правового вираження суспільного інтересу в обігу публічних фінансів та грошових коштів присвятили свої праці вчені Л.К. Воронова, М.В. Карасьова, В.Д. Чернадчук, Д.О. Гетманцев, С.Я. Скворцова, С.М. Клімова, М. Перепелиця та ін.

Публічний договір та адміністративний договір зокрема стали предметом правового аналізу в працях російських та українських науковців: О.М. Горлової, Л. О. Морозової, А.Т. Кашенова, І.В. Жароїд, М.А. Бояринцевої та ін.

Вирішенню питання про зміст публічно-правових зобов'язань Національного банку України сприяли дослідження правового статусу НБУ В.С. Стельмаха, В.Л. Кротюка, Ю.О. Тополь, Д. Толоконнікова. Правові основи грошово-кредитних відносин як важливий аспект при розгляді публічних зобов'язань НБУ були проаналізовані Ю. Дмитренко, Є.О. Алісовим та ін.

Мета дослідження. Метою написання даної роботи є дослідження комплексного зобов'язального правовідношення, що виникає між Національним банком України та народом України в особі громадян, фізичних та юридичних осіб, в сфері конституційних, адміністративних та фінансових відносин з приводу реалізації публічних інтересів, забезпечення суспільних благ, обігу публічних фінансових ресурсів.

Виходячи із зазначеної мети, у роботі були поставлені та вирішувалися наступні **завдання**:

- 1) з'ясувати зміст поняття зобов'язання, його характер та класифікацію, дослідити історичне походження та сучасні ознаки зобов'язального правовідношення;
- 2) проаналізувати роль зобов'язання в регулюванні суспільних відносин, а також наукові погляди на розуміння зобов'язання як міжгалузевої категорії;
- 3) співвіднести публічно-правове зобов'язання з фінансово-правовим;
- 4) дослідити Конституцію України з позицій теорії суспільного договору та проаналізувати його договірну природу, використовуючи формально-логічний метод;
- 5) визначити об'єкт публічного зобов'язання через порівняння предмету публічного та приватного права, визначення сутності публічного інтересу, суспільного блага, суспільного добробуту; дати характеристику майнового та пов'язаного з майном публічного зобов'язання, зокрема з'ясувати місце грошових коштів та публічних фінансів в цих відносинах;
- б) охарактеризувати суб'єктів та зміст публічно-правового зобов'язання;

- 7) розглянути можливі шляхи встановлення відповідальності за публічно-правовими зобов'язаннями;
- 8) дослідити сутність правовідносин, що виникають з приводу реалізації Національним банком України своїх публічно-правових зобов'язань;
- 9) дослідити банкноти і монети як безумовні зобов'язання НБУ та їх співвідношення з конституційною функцією центрального банку;
- 10) визначити публічно-правове зобов'язання Національного банку України з приводу забезпечення стабільності грошової одиниці;
- 11) охарактеризувати організацію та управління охороною праці у Центральному Сумському відділенні ПАТ «ВТБ Банк»;
- 12) проаналізувати небезпечні та шкідливі фактори умов праці в банківській установі;
- 13) дослідити стан безпеки в надзвичайних ситуаціях в Центральному Сумському відділенні ПАТ «ВТБ Банк».

Об'єктом дослідження даної роботи є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації органами державної влади, в т.ч. Національним банком України публічно-правових зобов'язань, закріплених в Конституції України, законах та нормативних публічних договорах з приводу забезпечення реалізації суспільного інтересу органами державної влади, забезпечення добробуту населення, а також з приводу обігу банкнот та монет як безумовного зобов'язання НБУ.

Предметом дослідження є норми права, що регулюють публічно-правові зобов'язальні правовідношення з приводу забезпечення реалізації суспільного інтересу Національним банком України, забезпечення добробуту населення, а також з приводу обігу банкнот та монет як безумовних публічних зобов'язань, що є матеріальним вираженням конституційного зобов'язання НБУ щодо забезпечення стабільності грошової одиниці; відповідні нормативно-правові акти, в т.ч. Конституція України, Закон України «Про Національний банк України», практика їх застосування, теоретичні і методологічні проблеми правового регулювання вказаних відносин.

Методи дослідження. Філософсько-світоглядною основою дослідження є основні положення, принципи та парадигми діалектики, герменевтики, феноменології та синергетики. Дослідження здійснювалося виходячи з принципів всебічності, об'єктивності, конкретності, історизму, обґрунтованості, що сприяло отриманню достовірних результатів. Обґрунтованість і достовірність наукових результатів забезпечувалися використанням філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціально-наукових методів і підходів пізнання. З метою одержання найбільш достовірних наукових результатів дослідження застосовувалися філософсько-

світоглядні методи, що забезпечили єдність філософського та правового аналізу публічно-правових зобов'язальних відносин. У ході роботи використовувалися різноманітні методи дослідження, головними серед яких є діалектичний метод пізнання, застосування якого дозволило здійснити дослідження договірних зобов'язальних відносин в їх розвитку.

Використання системного методу дало можливість виявити особливості публічних зобов'язальних правовідносин за участі Національного банку України та їх структури.

Історико-правовий метод використовувався при дослідженні наукових поглядів і думок на окремі аспекти зобов'язальних правовідносин у різні історичні періоди. Формально-логічний метод використано для дослідження змісту та сутності публічних зобов'язальних правовідносин. Порівняльно-правовий метод застосовувався при аналізі зарубіжного законодавства та вивченні зарубіжного досвіду правового регулювання договірних публічно-правових відносин, а також при порівнянні елементів механізму правового регулювання у галузях вітчизняного права. Використання методу тлумачення норм дало можливість з'ясувати сутність і розкрити зміст правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері публічно-правових зобов'язань Національного банку України.

Асоціативний науковий метод школи природного права був використаний при дослідженні сутності Конституції України як суспільного договору.

Ступінь вирішення проблеми в дослідженні та практичне значення одержаних результатів. Вирішенню поставленого завдання дослідження сприяв вдалий аналіз інституту зобов'язання як міжгалузевої категорії, що може застосовуватись не лише в приватному праві, а є функціональною правовою категорією, яка забезпечує однаковість у регулюванні подібних правовідносин різної галузевої приналежності.

Конституційна функція НБУ щодо забезпечення стабільності грошової одиниці до цього часу не була предметом правового аналізу з позицій зобов'язального права. Наукова новизна полягає в тому, що вперше досліджено вказану функцію НБУ як публічно-правове зобов'язання за формально-логічним методом з розбиттям на структурні елементи (об'єкт, суб'єкт, зміст). При цьому встановлено, що такі зобов'язальні правовідносини мають публічний характер, оскільки спрямовані на забезпечення суспільного інтересу та добробуту населення.

Крім того встановлено, що основна функція НБУ, будучи закріпленою в Конституції України, є зобов'язанням в силу договірної природи самого Основного закону. Тому наукова новизна також полягає в тому, що вперше,

розглядаючи Конституцію України як суспільний договір між народом України та державою, ми виокремили публічно-правове зобов'язання Національного банку України щодо забезпечення стабільності грошової одиниці перед українським народом, предметом якого є забезпечення суспільного інтересу та добробуту населення. Таким чином особливістю роботи є спроба синтезу напрацювань позитивної школи права в галузі зобов'язального права та школи природного права стосовно розуміння суспільного договору, суспільного інтересу, суспільного блага, добробуту населення.

Банкноти та монети як безумовні зобов'язання НБУ, будучи об'єктом майнових прав, виражають статику, тобто закріпленість за ними права вимоги від НБУ певного блага. Забезпечення стабільності грошової одиниці як зобов'язання НБУ, закріплене Конституцією України, є процесом, що виражає динаміку, реалізуючи досягнення такого блага шляхом виконання грошово-кредитної політики Національним банком України. Таким чином банкноти та монети як безумовні зобов'язання НБУ є матеріальним вираженням публічного зобов'язання НБУ щодо забезпечення стабільності грошової одиниці, разом породжуючи одне публічно-правове зобов'язання.

При виконанні магістерської роботи зосереджено увагу на тих питаннях, які, на думку автора, мають **практичне значення**. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в роботі, становлять певний внесок у розвиток науки публічного права.

Пропонується застосувати систему контрактів, що визначають результати, які має досягти вітчизняний центральний банк та укладаються між Рахунковою палатою ВРУ та НБУ. Це зумовлено свободою Національного банку України в управлінні ресурсами в силу особливого статусу цієї юридичної особи, що має публічно-правову природу.

За неефективну реалізацію НБУ своїх зобов'язань необхідно налагодити механізм відповідальності цієї установи, зокрема потребує законодавчого регламентування конституційна відповідальність центрального банку, можливості введення штрафних санкцій стосовно центрального банку та особистої відповідальності голови НБУ.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні результати даного дослідження оприлюднені в наступних публікаціях:

1. Лозовицький А.В. Щодо визначення поняття публічного зобов'язання Національного банку України / А.В. Лозовицький // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ. – 2013. – № 1 (4). – С. 37-42.

2. Лозовицький А.В. Зобов'язання як міжгалузева категорія / А.В. Лозовицький // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ. – 2013. – № 2 (5). – С. 10-14.

Обсяг і структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, в яких об'єднано 13 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (169 найменувань на 19 сторінках) та 5 додатків. Загальний обсяг дипломної роботи становить 168 сторінок, з них основного тексту – 156 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовуються актуальність теми дипломної роботи, сформульовано мету та завдання, визначені теоретичні та методологічні основи, вказуються елементи наукової новизни та практичне значення результатів роботи, а також відомості про публікації результатів проведеного дослідження, наводиться структура та обсяг дипломної роботи.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади дослідження зобов'язань» складається з чотирьох підрозділів, у яких наводиться поняття зобов'язань їх характер та роль в регулюванні суспільних відносин, досліджується місце публічного зобов'язання в системі правовідношень суміжних галузей права, а також дається характеристика теорії суспільного договору та формально-логічного складу публічного зобов'язання. Наводиться класифікація зобов'язань.

У **підрозділі 1.1. «Поняття зобов'язань та їх характер»** досліджується поняття, історія становлення та характер зобов'язань, зокрема аналізуються підхід римського права до розуміння зобов'язання, наводиться зарубіжний досвід з цього аспекту. Дається характеристика цивільно-правового підходу до розуміння зобов'язальних правовідносин. Досліджується допустимість зобов'язання з немайновим змістом.

Встановлено, що інститут зобов'язання слід розглядати в загальному розумінні, яке існувало з часів римського права. Цивільно-правовий підхід до визначення зобов'язання став панівним лише в силу того, що предметом таких відносин найчастіше було майно та майновий інтерес і було зумовлено превалюванням саме приватних суспільних відносин, що надали зобов'язанню відповідних особливих правових ознак.

Встановлено, що під зобов'язанням слід розуміти суспільні відносини майнового та немайнового характеру, врегульовані нормами права (правовідношення), в якому одна особа має право вимагати від іншої особи виконання будь-яких дій або утримання від будь-яких дій.

У **підрозділі 1.2. «Роль зобов'язань в регулюванні суспільних відносин»** інститут зобов'язань розглядається комплексним інститутом, який регулюється різноманітними галузями права, зокрема це стосується цивільного, конституційного, адміністративного та інших його галузей. Проводиться загальна характеристика господарських, корпоративних, філософських та інших зобов'язань та виділяються їх ознаки. Здійснюється аналіз немайнового інтересу в зобов'язальних відносинах. Розмежовується

зобов'язання з подібними правовідносинами інших галузей права, для чого аналізується аспект рівноправності сторін у зобов'язальних відносинах, вольовий характер зобов'язальних правовідносин. Виявлені відмінності в характеристиці зобов'язальних відносин не свідчить про принципову відмінність публічно-правового та цивільно-правового зобов'язання. Наводяться особливості виникнення зобов'язальних відносин з договору, делікту та закону.

Встановлено, що зобов'язання слід вважати функціональної правовою категорією, яка забезпечує однаковість у регулюванні подібних правовідносин різної галузевої приналежності, виключає прогалини та колізії у правовому регулюванні. Підставами виникнення зобов'язання може стати закон, договір та делікт.

Запропоновано термін право зобов'язань спрямоване на виявлення загальних закономірностей правового регулювання на міжгалузевій основі з найрізноманітніших підстав їх виникнення: цивільно-правових оплатних і безоплатних відносин, відносин державної підтримки, фіскальних, а також змішаних відносин.

У цьому сенсі зобов'язальне право (або право цивільно-правових зобов'язань) є складовою частиною права зобов'язань; в останнє складовою частиною також входить публічно-правове зобов'язання, право зобов'язань державної підтримки та право змішаних зобов'язань.

У підрозділі **1.3. «Місце публічного зобов'язання в системі правовідношень суміжних галузей права»** здійснюється спроба порівняти публічно-правове зобов'язання з подібними правовідносинами публічних галузей права, зокрема фінансового права. Для цього здійснюється аналіз податкових та бюджетних зобов'язальних правовідносин, виділення їх характерних ознак.

Фінансово-правове зобов'язання є різновидом і входить до складу публічного зобов'язання. Разом з тим фінансово-правове зобов'язання витікає з публічного на забезпечення його виконання.

Публічне зобов'язання, об'єктом якого є грошові кошти, має майже ідентичні з фінансово-правовим зобов'язанням основні ознаки.

У підрозділі **1.4. «Теорія суспільного договору та формально-логічний склад публічного зобов'язання»** дається визначення суспільному договору як категорії школи природного права з позицій різних представників теорії суспільного договору. Досліджуються теорії виникнення держави шляхом укладення суспільного договору. Проводиться юридичний аналіз змісту нормативного суспільного договору у формально-логічному розумінні.

Використовуючи висновки першого розділу даної роботи і, розглядаючи зобов'язання як міжгалузевий інститут, досліджуються публічні зобов'язання на основі загального формально-юридичного складу.

Конституція України є основним суспільним договором в правовій системі, який напряду породжує публічно-правові зобов'язання у суб'єктів, чий правовий статус в ньому закріплений. Оскільки закони приймаються у відповідності до положень цього нормативного договору, то він є фундаментом для утворення всієї сукупності публічних зобов'язань. Тому положення, закріплені в Основному Законі будуть покладені в основу публічних зобов'язань, що впливають з закону та публічного договору.

Предметом Конституції України як суспільного договору українського народу слід розглядати створення суб'єкта публічно-правового спілкування (юридичної особи) – державної влади, а також передачі цьому суб'єкту право діяти від імені народу, своїх повноважень та покладення на нього публічно-правових зобов'язань.

Другий розділ «Поняття та загальна характеристика публічного зобов'язання» складається з трьох підрозділів, у яких досліджуються об'єкт, суб'єкти та зміст публічно-правового зобов'язання, а також загальні положення відповідальності за публічно-правовими зобов'язаннями.

У підрозділі **2.1. «Об'єкт публічного зобов'язання»** аналізується об'єкт відносин, що виникають з приводу публічно-правового зобов'язання шляхом розмежування предмету публічних та приватних відносин, виявлення поняття публічного інтересу, соціальний ефект. Наводиться розуміння категорії «суспільне благо» та даються основні його характеристики, те ж саме робиться і відносно понять «суспільний добробут», «соціальна держава». Грошові кошти та публічні фінанси також розглядаються як об'єкт публічного зобов'язання.

Розмежування приватного і публічного права залежить від предмета правового регулювання, тобто суспільних відносин, які підпадають під регулюючий вплив з боку права. Розмежування на національному рівні відбувається на підґрунті права публічного та приватного на цивільне і адміністративне як дві головні, визначальні галузі регулятивного права, що у свою чергу ґрунтуються на положеннях конституційного права.

Об'єктом публічно-правового зобов'язання може бути немайновий, майновий та пов'язаний з майном інтерес в силу того, що опосередковані ним відносини мають подвійний – публічно-правовий характер. При цьому прямо чи опосередковано ці відносини мають сприяти реалізації публічного інтересу.

«Публічний інтерес» є надбання школи природного права і під ним, на нашу думку, треба розуміти визнаний державою, врегульований правом і

усвідомлений громадянами спільний інтерес як узагальнення особистих та групових інтересів, без задоволення та реалізації яких неможливо забезпечити розвиток держави і кожного громадянина зокрема. Публічний інтерес об'єднує в собі суспільний, державний та територіальний інтереси.

Немайнові права в публічному зобов'язанні представлені категорією суспільні блага, суть якого полягає в корисності для кожного громадянина, не забезпечуючи однак особистого інтересу, та створення соціального ефекту – добробуту населення.

Майнові права в публічному зобов'язанні представлені лише майновою цінністю особливої правової природи – грошовими коштами, що є вираженням публічного зобов'язання та публічними фінансами, завдання який полягає в поліпшенні добробуту населення.

У підрозділі 2.2. «Суб'єкти та зміст публічно-правового зобов'язання» розглядаються ознаки прав та обов'язків сторін публічно-правових відносин, види суб'єктів таких правовідносин. Досліджується зміст суспільного договору як основного публічного зобов'язального правовідношення та правовий статус суб'єктів у ньому – держави та народу України.

Зміст публічно-правового зобов'язання з суспільного договору полягає в створенні народом України такого суб'єкту як держава, якому народ передає свої повноваження з відповідним зобов'язанням держави діяти від імені та в інтересах народу. Від імені та за дорученням держави діють органи державної влади, які і є безпосередніми суб'єктами, а держава є опосередкованим суб'єктом цих правовідносин.

Проводиться аналіз суб'єктів та змісту публічно-правового зобов'язання, яке виникає з приводу немайнових прав (публічний інтерес та добробут населення). Такими суб'єктами є органи державної влади, чий правовий закріплений статус чи на який покладене завдання в Конституції України, а також в законах. Саме в цих нормативних актах міститься і зміст публічного зобов'язального правовідношення.

Досліджуються суб'єкти та зміст публічних зобов'язань, які виникають з публічних договорів. Наводяться види таких договорів та приклади їх застосування в Україні. Зокрема встановлено, що публічне зобов'язання виникає лише з нормативного публічного договору. Здійснена характеристика адміністративних договорів з цього приводу, в т.ч. їх види, зміст, правова природа, судова практика.

Розглядаються суб'єкти та зміст фінансового зобов'язання як різновиду публічно-правового. На наше переконання фінансове зобов'язання є за свою суттю публічним зобов'язанням, де гроші виступають вираженням

зобов'язання, а основною його ціллю є задоволення публічних інтересів.

У підрозділі 2.3. «Загальні положення відповідальності за публічно-правовими зобов'язаннями» з'ясовується види відповідальності за невиконання публічно-правового зобов'язання. Встановлюється сутність конституційно-правової відповідальності та її співвідношення із відповідальністю політичною. Аналізується роль адміністративного судочинства в забезпеченні виконання органами державної влади своїх зобов'язань перед народом України, в т.ч. адміністративних договорів. Захищаючи публічний інтерес, адміністративний суд забезпечує, в першу чергу, правомірність реалізації публічно-владних повноважень відповідних суб'єктів публічно-правових відносин у взаємовідносинах із невладними суб'єктами.

Потребує дослідження можливість розвитку конституційної відповідальності органів державної влади, можливості введення штрафних санкцій стосовно них та особистої відповідальності керівників центральних органів виконавчої влади у формі регресної відповідальності, вдосконалення дисциплінарної відповідальності.

Третій розділ «Публічні зобов'язання Національного банку України» складається з трьох підрозділів, у яких розглядається сутність та види публічних зобов'язань НБУ, публічно-правове зобов'язання центрального банку та інші його публічні зобов'язання.

У підрозділі 3.1. «Сутність та види публічних зобов'язань НБУ» здійснюється аналіз сутності публічно-правових зобов'язань Національного банку України. Виявлено особливості відносин, що виникають з них, і зумовлені подвійністю юридичної природи та фінансово-правового статусу юридичної особи Національний банк України, а також специфікою банківських відносин (носять публічно-приватний характер), з приводу яких виникає це зобов'язання.

Встановлено, що за своєю сутністю публічні зобов'язання НБУ представляють собою закріплені Конституцією України, законами та публічними нормативними договорами публічні зобов'язальні правовідношення між Національним банком України (боржником) та народом України в цілому (кредитором), як і кожним громадянином зокрема, з приводу реалізації Національним банком України суспільно інтересу.

Виділено такі види публічних зобов'язань НБУ, які виникають з Конституції України та законів: забезпечення стабільності фінансової системи, досягнення та підтримки цінової стабільності в державі, а також сприяння стабільності банківської системи. Окрему групу публічних зобов'язань НБУ становлять такі, що виникають з нормативних публічних договорів.

У підрозділі **3.2. «Публічно-правове зобов'язання НБУ»** розглядається питання яким чином співвідносяться банкноти та монети як безумовні зобов'язання НБУ та покладене на цю установу Конституцією України зобов'язання з забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Банкноти та монети виражають статику, адже є річчю, об'єктом майнових прав, а тому виражають закріпленість за ними права вимоги від НБУ певного блага. Забезпечення стабільності грошової одиниці виражає динаміку, тобто сам процес реалізації блага шляхом здійснення грошово-кредитної політики Національним банком України.

Досліджується процес виникнення та реалізації публічно-правового зобов'язання центральним банком, покладеного на нього Конституцією України, шляхом дослідження юридичної природи банкнот та монет, емітованих НБУ, а слідом за цим – процес збереження їх стабільного функціонування як надійного платіжного засобу у вигляді національної грошової одиниці – гривні.

Суб'єктами в зобов'язанні щодо забезпечення добробуту населення через основну функцію підтримання стабільності національної грошової одиниці виступають НБУ (як зобов'язаний суб'єкт) та народ України (як зобов'язуючий суб'єкт). Об'єктом публічного зобов'язання НБУ є суспільний інтерес (добробут населення та інші суспільні блага). Зміст зобов'язання складають права та обов'язки НБУ при здійсненні своєї діяльності, визначені ЗУ «Про НБУ», а також певні права та обов'язки громадян, закріплені Конституцією України та законами.

У підрозділі **3.3. «Інші публічні зобов'язання Національного банку України»** аналізуються такі види публічних зобов'язань НБУ як досягнення та підтримка цінової стабільності в державі, підтримка стабільності банківської системи, а також публічні зобов'язання НБУ з договорів.

Досягнення та підтримка цінової стабільності в державі як і підтримка стабільності банківської системи є публічними зобов'язаннями НБУ, оскільки їх метою є забезпечення виконання основного публічного зобов'язання центрального банку, та спрямовані на реалізацію публічного інтересу. Лише нормативні публічні договори породжують публічні зобов'язання НБУ. Такими можуть бути договори з міжнародними організаціями, центральними органами виконавчої влади і в окремих випадках з банками. Головна вимога – спрямованість на реалізацію публічного інтересу.

Четвертий розділ «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях в Центральному Сумському відділенні ПАТ «ВТБ БАНК» складається з трьох підрозділів у яких аналізуються умови праці та стан

дотримання вимог законодавства з охорони праці на базі переддипломної практики.

У підрозділі **4.1. «Організація та управління охороною праці у Центральному Сумському відділенні ПАТ «ВТБ Банк»** зосереджується увага на дослідженні системи управління охороною праці в організації. Керівництво організацією роботи з охорони праці в Центральному Сумському відділенні ПАТ «ВТБ Банк» покладається на Директора. Для організації виконання правових, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням і аваріям у процесі праці в Банку створено службу охорони праці (СУОП).

Встановлено результати перевірки відповідності найважливіших нормативних положень з питань охорони праці на об'єкті дослідження.

У підрозділі **4.2. «Аналіз небезпечних та шкідливих факторів умов праці в банківській діяльності»** досліджено та проаналізовано наявність та вплив небезпечних та шкідливих факторів умов праці в банку. Специфіка банківської діяльності дозволяє зробити висновок про те, що особливо шкідливі та небезпечні фактори відсутні, однак існують фактори, які впливають на діяльність персоналу банку: відсутність достатньої рухової активності, одноманітність роботи, комп'ютерне опромінення. Умови праці в даній установі визнані як допустимі.

У підрозділі **4.3. Безпека в надзвичайних ситуаціях в Центральному Сумському відділенні ПАТ «ВТБ Банк»** зроблено висновок про те, що у своїй діяльності банк дотримується вимог стосовно охорони праці, встановлених чинним законодавством України. Значну роль відіграє безпека з надзвичайних ситуаціях, тому з метою їх недопущення приміщення банку обладнане відповідними засобами та системами попередження. Велику увагу приділено запобіганню виникнення пожеж. Для попередження цього проводяться інструктажі та забезпечення необхідним обладнанням для їх гасіння.

У **«Висновках»** зроблено загальний підсумок проведеного дослідження, та сформовано основні положення, які визначають суть дослідження. Запропоновано практичні рекомендації з вирішення виявлених проблем.

1. Цивільно-правовий підхід до визначення зобов'язання став панівним лише в силу того, що предметом таких відносин найчастіше було майно та майновий інтерес і було зумовлено переважанням саме приватних суспільних відносин, що надали зобов'язанню відповідних особливостей.

На наше переконання під зобов'язанням слід розуміти суспільні відносини, врегульовані нормами права (правовідношення), в якому одна

особа (кредитор) має право вимагати від іншої особи (боржника) виконання будь-яких дій або утримання від будь-яких дій.

2. Аналіз ролі зобов'язань в регулюванні суспільних відносин та дослідження наукових поглядів на розуміння зобов'язання як міжгалузевої категорії дозволив дійти висновку, що інститут зобов'язань є комплексним інститутом, який регулюється різноманітними галузями права, зокрема це стосується цивільного, конституційного, адміністративного та інших його галузей. Зобов'язання слід вважати функціональною правовою категорією, яка забезпечує однаковість у регулюванні подібних правовідносин різної галузевої приналежності, виключає прогалини та колізії у правовому регулюванні. Підставами виникнення зобов'язання може стати закон, договір та делікт.

3. Порівнявши публічно-правове зобов'язання з фінансово-правовим, ми дійшли висновку, що останнє є різновидом і входять до складу публічного зобов'язання. Разом з тим фінансово-правове зобов'язання витікає з публічного на забезпечення його виконання. Публічне зобов'язання, об'єктом якого є грошові кошти, має майже ідентичні з фінансово-правовим зобов'язанням основні ознаки. Публічно-правове зобов'язання має складну публічно-приватну природу.

4. Дослідження Конституції України з позицій теорії суспільного договору та аналіз його договірної природи з використанням формально-логічного методу дало змогу констатувати, що Конституція України є основним суспільним договором в правовій системі, який напряду породжує публічно-правові зобов'язання у суб'єктів, чий правовий статус в ньому закріплений. Оскільки закони приймаються у відповідності до положень цього нормативного договору, то він є фундаментом для утворення всієї сукупності публічних зобов'язань. Тому положення, закріплені в Основному Законі будуть покладені в основу публічних зобов'язань, що випливають з закону та публічного договору.

Предметом Конституції України як суспільного договору українського народу слід розглядати створення суб'єкта публічно-правового спілкування (юридичної особи) – державної влади, а також передачі цьому суб'єкту право діяти від імені народу, своїх повноважень та покладення на нього публічно-правових зобов'язань.

5. Дослідивши всі елементи формально-логічної структури публічно-правового зобов'язання (об'єкт, суб'єкт та зміст), ми дійшли наступних висновків:

Об'єктом публічно-правового зобов'язання може бути немайновий, майновий та пов'язаний з майном інтерес в силу того, що опосередковані ним відносини мають подвійний – публічно-правовий характер. При цьому прямо

чи опосередковано ці відносини мають сприяти реалізації публічного інтересу.

Майнові права в публічному зобов'язанні представлені лише майновою цінністю особливої правової природи – грошовими коштами, що є вираженням публічного зобов'язання та публічними фінансами, завдання яких полягає в поліпшенні добробуту населення.

6. Характеристика змісту та суб'єктів публічно-правового зобов'язання дала можливість стверджувати наступне:

Зміст публічно-правового зобов'язання з суспільного договору полягає в створенні народом України такого суб'єкту як держава, якому народ передає свої повноваження з відповідним зобов'язанням держави діяти від імені та в інтересах народу.

Народ України також є колективним суб'єктом публічних зобов'язань, що виникають з приводу публічного інтересу та немайнових прав (добробуту населення) у якості вигодонабувача. Держава є суб'єктом публічно-правового зобов'язання, безпосереднім суб'єктом конституційних правовідносин, що виникають з суспільного договору. Проте вона не може бути суб'єктом публічно-правового зобов'язання, що виникає з договору чи закону, від її імені та за її дорученням діють органи державної влади, які і є безпосередніми суб'єктами, а держава є опосередкованим суб'єктом цих правовідносин.

7. Розглянувши можливі шляхи встановлення відповідальності за публічно-правовими зобов'язаннями ми зіткнулися з тим, що на даний момент відповідальність держави та органів влади як безпосередніх учасників зобов'язальних відносин за невиконання чи неефективне виконання публічно-правового зобов'язання не має достатнього законодавчого врегулювання, особливо що стосується конституційних суб'єктів влади. Слід констатувати наявність лише політичної відповідальності посадових осіб.

На захисті публічного інтересу при здійсненні державного управління органами виконавчої влади стоїть адміністративне судочинство, що сприяє вирішенню даної проблеми. Потребує дослідження можливість розвитку конституційної відповідальності органів державної влади, можливості введення штрафних санкцій стосовно них та особистої відповідальності керівників центральних органів виконавчої влади у формі регресної відповідальності, вдосконалення дисциплінарної відповідальності.

8. Публічно-правове зобов'язання – це публічне комплексне правовідношення, що виникає між державою та територіальними громадами в особі уповноважених органів та народом України в особі громадян, фізичних та юридичних осіб, в сфері конституційних, адміністративних та фінансових відносин з приводу реалізації публічних інтересів, забезпечення суспільних благ, обігу грошових коштів та акумулювання/розподілу публічних фінансів і

прямо чи опосередковано є наслідком основного суспільного договору – Конституції України.

9. Дослідження правовідносин, що виникають з приводу реалізації Національним банком України своїх публічно-правових зобов'язань виявило наступне:

Аналіз сутності публічно-правових зобов'язань Національного банку України виявив особливості відносин, що виникають з них. Вони зумовлені подвійністю юридичної природи та фінансово-правового статусу юридичної особи Національний банк України, а також специфікою банківських відносин (носять публічно-приватний характер), з приводу яких виникає це зобов'язання. Зокрема двоїстий характер правового статусу НБУ поєднує в собі риси установи публічного права і приватно-правової організації.

Виділено такі види публічних зобов'язань НБУ, які виникають з Конституції України та законів: забезпечення стабільності фінансової системи, досягнення та підтримки цінової стабільності в державі, а також сприяння стабільності банківської системи. Окрему групу публічних зобов'язань НБУ становлять такі, що виникають з нормативних публічних договорів.

10. Дослідження банкнот і монет як безумовних зобов'язань НБУ та співвіднесення їх з конституційною функцією центрального банку, дало наступні результати:

Банкноти та монети як безумовні зобов'язання, будучи об'єктом майнових прав, виражають статику, тобто закріпленість за ними права вимоги від НБУ певного блага. Забезпечення стабільності грошової одиниці як зобов'язання НБУ, закріплене Конституцією України, є процесом, що виражає динаміку, реалізуючи досягнення такого блага шляхом виконання грошово-кредитної політики Національним банком України.

Таким чином ці на перший погляд різні зобов'язання є двома сторонами одного - публічно-правового зобов'язання Національного банку України з приводу забезпечення немайнового інтересу у вигляді добробуту населення, що є об'єктом цих відносин.

Банкноти та монети НБУ мають схожу з банківським векселем юридичну природу та забезпечуються всіма активами центрального банку, в тому числі золотовалютними резервами. При цьому активи НБУ є державною власністю, за неефективне використання яких має бути встановлена відповідальність перед народом України та кожним громадянин зокрема як кредитором НБУ. Публічна достовірність банкноти полягає в тому, що істинність її зобов'язання відома невизначеному колу осіб і встановлюється за формальною (технічною) ознакою.

Суб'єктами в зобов'язанні щодо забезпечення добробуту населення через основну функцію підтримання стабільності національної грошової одиниці виступають НБУ (як зобов'язаний суб'єкт) та народ України (як зобов'язуючий суб'єкт). Об'єктом публічного зобов'язання НБУ є суспільний інтерес (добробут населення та інші суспільні блага). Зміст зобов'язання складають права та обов'язки НБУ при здійсненні своєї діяльності, визначені ЗУ «Про НБУ», а також певні права та обов'язки громадян, закріплені Конституцією України та законами.

11. Досягнення та підтримка цінової стабільності в державі як і підтримка стабільності банківської системи є публічними зобов'язаннями НБУ, оскільки їх метою є забезпечення виконання основного публічного зобов'язання центрального банку, та спрямовані на реалізацію публічного інтересу. Лише нормативні публічні договори породжують публічні зобов'язання НБУ. Такими можуть бути договори з міжнародними організаціями, центральними органами виконавчої влади і в окремих випадках з банками. Головна вимога – спрямованість на реалізацію публічного інтересу.

12. Пропонується застосувати систему контрактів, що визначають результати, які має досягти вітчизняний центральний банк та укладаються між Рахунковою палатою ВРУ та НБУ. Це зумовлено свободою Національного банку України в управлінні ресурсами в силу особливого статусу цієї юридичної особи, що має публічно-правову природу.

За неефективну реалізацію НБУ своїх зобов'язань необхідно налагодити механізм відповідальності цієї установи, зокрема потребує законодавчого регламентування конституційна відповідальність центрального банку, можливості введення штрафних санкцій стосовно центрального банку та особистої відповідальності голови НБУ.

13. В Центральному Сумському відділенні ПАТ «ВТБ Банк» створена служба охорони праці відповідно до вимог законодавства України з охорони праці. За організацію та діяльність служби охорони праці відповідає директор банку. Відповідно до умов праці розробляються і затверджуються внутрішні нормативні документи, що регулюють питання безпеки праці.

На досліджуваному об'єкті значну увагу приділяють питанням охорони праці: проводяться інструктажі, розміщують інструкції, які містять правила роботи з технікою, з метою покращення здоров'я працівників організовуються спортивні змагання та ігри.

Проаналізувавши небезпечні і шкідливі умови праці в організації можна зробити висновок про їх відповідність нормативним вимогам. З метою недопущення небезпечних ситуацій в приміщенні банку розташовані протипожежні та інші попереджувальні системи. В цілому зроблено висновок

про наявність на досліджуваному об'єкті оптимальних умов праці та про відсутність небезпечних для здоров'я працівників факторів в силу специфіки діяльності банку.

ПАТ «ВТБ Банк» є банком з високим рівнем організації охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях.

Список опублікованих автором праць за темою дипломної роботи:

1. Лозовицький А.В. Щодо визначення поняття публічного зобов'язання Національного банку України / А.В. Лозовицький // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ. – 2013. - № 1(4). – С. 37-42.

2. Лозовицький А.В. Зобов'язання як міжгалузева категорія / А. В. Лозовицький // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ. – 2013. - № 2 (5). – С. 10-14.

АНОТАЦІЯ

Лозовицький А.В. Публічні зобов'язання Національного банку України. – Рукопис. Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 8.060101 – Правознавство. Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України», Суми, 2014.

У дипломній роботі проведено аналіз конституційної функції НБУ щодо забезпечення стабільності грошової одиниці, яка до цього часу не була предметом правового аналізу з позицій зобов'язального права. Наукова новизна полягає в тому, що вперше досліджено вказану функцію НБУ як публічно-правове зобов'язання за формально-логічним методом з розбиттям на структурні елементи (об'єкт, суб'єкт, зміст).

Вперше, розглядаючи Конституцію України як суспільний договір між народом України та державою, виокремлено публічно-правове зобов'язання Національного банку України щодо забезпечення стабільності грошової одиниці перед українським народом, предметом якого є забезпечення суспільного інтересу та добробуту населення.

Банкноти та монети досліджено як безумовні зобов'язання НБУ, які є матеріальним вираженням публічного зобов'язання НБУ щодо забезпечення стабільності грошової одиниці, разом породжуючи одне публічно-правове зобов'язання.

Запропоновано практичні шляхи вирішення проблеми відсутності відповідальності за невиконання НБУ свого публічно-правового зобов'язання.

Ключові слова: зобов'язання, публічні правовідносини, публічний інтерес, добробут населення, банкноти та монети, публічно-правове зобов'язання, соціальний ефект, публічний договір, стабільність грошової одиниці, стабільність банківської системи, цінова стабільність, конституційна

відповідальність,

суспільний

договір.

АННОТАЦИЯ

Лозовицкий А.В. Публичные обязательства Национального банка Украины. - Рукопись. Дипломная работа на соискание образовательного квалификационного уровня «магистр» по специальности 8.060101 - Правоведение. Государственное высшее учебное заведение «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», Сумы, 2014.

В дипломной работе проведен анализ конституционной функции НБУ по обеспечению стабильности денежной единицы, которая до сих пор не была предметом правового анализа с позиций обязательственного права. Научная новизна заключается в том, что впервые исследовано указанную функцию НБУ как публично-правовое обязательство формально-логическим методом с разбивкой на структурные элементы (объект, субъект, содержание).

Впервые, рассматривая Конституцию Украины как общественный договор между народом Украины и государством, выделены публично-правовое обязательство Национального банка Украины по обеспечению стабильности денежной единицы перед украинским народом, предметом которого является обеспечение общественного интереса и благосостояния населения.

Банкноты и монеты исследованы как безусловные обязательства НБУ, которые являются материальным выражением публичного обязательства НБУ по обеспечению стабильности денежной единицы, вместе создавая одно публично правовое обязательство.

Предложены практические пути решения проблемы отсутствия ответственности за невыполнение НБУ своего публично-правового обязательства.

Ключевые слова: обязательства, публичные правоотношения, публичный интерес, благосостояние населения, банкноты и монеты, публично-правовое обязательство, социальный эффект, публичный договор, стабильность денежной единицы, стабильность банковской системы, ценовая

стабильность, конституционная ответственность, общественный договор.

ANNOTATION

Lozovytskyi A. Public liabilities of the National Bank of Ukraine. - Manuscript. Diploma work for obtaining the educational qualification of "Master" in the specialty 8.060101 - Law. State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine", Sumy, 2014.

In a research paper analyzes the constitutional functions of the National Bank to ensure the stability of the currency, which has not been the subject of legal analysis from the standpoint of the law of obligations. Scientific novelty is that the first time the National Bank of Ukraine said function as public legal obligation under the formal-logical method of division into structural elements (object, subject, content).

First considering the Constitution of Ukraine as a social contract between the people of Ukraine and the State singles out public legal liabilities of the National Bank of Ukraine to ensure stability of the Ukrainian people, the object of which is to ensure the public interest and welfare.

Banknotes and coins studied as an unconditional commitment to the National Bank of Ukraine, which is the material expression of public obligation National Bank of Ukraine to ensure the stability of the currency, together creating one public legal liability.

Practical solutions to the lack of liability for failure to central bank its public law obligations.

Keywords: commitment, public relationship, public interest, welfare, banknotes and coins, public law obligations, social impact, public contract, the stability of the currency, banking system stability, price stability, constitutional responsibility, the social contract.

